

Список літератури: 1. Братусь С. Н. О соотношении гражданской правоспособности и субъективных гражданских прав / С. Н. Братусь // Сов. государство и право. – 1949. – № 8. – С. 30–34. 2. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – М.: Статут, 2000. – 411 с. 3. Повзнер А. Г. Понятие и виды субъективных гражданских прав : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А. Г. Повзнер ; Всесоюз. ин-т юрид. наук. – М., 1961. – 16 с. 4. Мирошникова Н. И. Механизм осуществления субъективных гражданских прав / Н. И. Мирошникова. – Ярославль : Ярослав. гос. ун-т, 1989. – 84 с. 5. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. О. Стефанчук. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2006. – 201 с. 6. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права / Г. Ф. Шершеневич. – М. : Изд. Бр. Башматовых, 1910. – Вып. 1. – 839 с. 7. Мицкевич А. В. К вопросу о понятии права / А. В. Мицкевич, И. Е. Фарбер // Сов. государство и право. – 1957. – № 1. – С. 38–39. 8. Пионтковский А. А. Некоторые вопросы общей теории государства и права / А. А. Пионтковский // Сов. государство и право. – 1956. – № 1. – С. 17–20. 9. Пионтковский А. А. К вопросу о взаимоотношении субъективного и объективного права / А. А. Пионтковский // Сов. государство и право. – 1958. – № 5. – С. 26–30. 10. Чечот Д. М. Субъективное право и формы его защиты / Д. М. Чечот. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. – 72 с. 11. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву / О. С. Иоффе. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1949. – 143 с. 12. Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1959. – 88 с. 13. Дукальский Б. В. Пределы осуществления права личной собственности в СССР : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Б. В. Дукальский. – М. : ВНИИ сов. законодательства, 1972. – 20 с.

Надійшла до редколегії 26.04.2010

УДК 347.921

В. А. Кройтор

**ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИНЯТКОВИМИ
ОБСТАВИНАМИ З МОТИВІВ ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ (СУДАМИ)
КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ОДНОГО Й ТОГО САМОГО
ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНУ**

Розглянуто проблеми оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами з мотивів застосування судом (судами) касаційної інстанції одного й того самого положення закону. Автор вважає, що днем відкриття виняткових обставин слід вважати день набрання законної сили рішенням суду касаційної інстанції, в якому інакше, ніж у попередньому судовому рішенні (рішеннях) суду касаційної інстанції, застосовано одне й те саме положення закону.

Рассмотрены проблемы обжалования судебных решений в связи и исключительными обстоятельствами по мотивам применения судом (судами) кассационной инстанции одного и того же самого положения закона. Автор считает, что днем открытия исключительных обстоятельств следует считать день вступления в законную силу решения суда кассационной инстанции,

в котором иначе, ніж в предыдущем судебном решении (решениях) суда кассационной инстанции, применено одно и то же положение закона.

Problems of appealing court decisions connected with exclusive circumstances caused by the motives of using the same law provisions by the court (courts) are considered. The author believes that the day of exclusive circumstances detection must be considered the day of entry into legal validity of decision made by Cassation court when the same provision of law is applied in a different way compared to the previous decision (decisions) of Cassation court.

Одним із головних принципів правозастосування під час здійснення правосуддя є забезпечення Верховним Судом України однакового застосування законів судами загальної юрисдикції. Це означає, що одне й те саме положення закону (норма матеріального або процесуального права) при вирішенні різних, проте однорідних справ має застосовуватися всіма судами загальної юрисдикції, у тому числі й судом (судами) касаційної інстанції.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 354 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), підставою оскарження судового рішення у зв'язку з винятковими обставинами є неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одного й того самого положення закону. Скарга у зв'язку з винятковими обставинами може бути подана протягом одного місяця з дня відкриття виняткових обставин, а саме: неоднакового застосування судом одного й того самого положення закону. У зв'язку з цим для науки цивільного процесуального права та судової практики є актуальним з'ясування питання, пов'язаного з початком перебігу та початком відліку процесуального строку виникнення правових підстав для оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами. В основу цієї наукової статті покладено підготовлений автором правовий висновок щодо питань, порушених у листі заступника Голови Верховного Суду України А. Г. Яреми від 25 грудня 2009 р. № 6.3.2009 р. до наукової спільноти щодо реалізації низки положень ЦПК, пов'язаних з реалізацією права на оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами з мотивів застосування судом (судами) касаційної інстанції одного й того самого положення закону. Як зазначається в листі, у діяльності Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України виникли проблемні питання щодо застосування окремих норм ЦПК, що стосуються процедури оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами. Зокрема, проблема полягає в необхідності з'ясування питання, пов'язаного з початком перебігу та подальшим відліком процесуального строку виникнення

правових підстав для оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами.

Слід зазначити, що актуальність дослідження цієї проблеми обумовлена й тим, що дана проблема не знайшла свого належного висвітлення. Як правило, ці проблеми піднімаються тільки на рівні підручників, навчальних посібників та науково-практичних коментарів [1, с. 679; 2, с. 830; 3, с. 813; 4, с. 530; 5, с. 892; 6, с. 538]. Окремих аспектів цього питання торкався автор цієї статті [7, с. 215–216].

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 354 ЦПК, судові рішення у цивільних справах можуть бути переглянуті у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду в касаційному порядку, якщо вони оскаржені з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одного й того самого положення закону. Відповідно до ч. 1 ст. 355 ЦПК, скарга може бути подана протягом одного місяця з дня відкриття виняткових обставин.

Оскільки цей строк безпосередньо пов'язаний з процедурою реалізації конституційного права на оскарження судового рішення за правилами касаційного провадження та передбачений ЦПК, за своєю правовою природою він належить до процесуальних строків. Такий підхід базується на положеннях ст. 67 ЦПК, аналіз змісту якої засвідчує, що процесуальним є строк, у межах якого вчиняються процесуальні дії.

Згідно з ч. 1 ст. 69 ЦПК, перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. У зв'язку з цим актуальним є питання про те, що закон щодо процесуального строку не узгоджує понять «настання події, з якою пов'язано початок» процесуального строку (ч. 1 ст. 69 ЦПК) та «день відкриття виняткових обставин» ч. 1 ст. 355 ЦПК.

Зазначена проблема ускладнюється особливостями регулювання процедури застосування відповідного законодавства. Хоча окремі дослідники й відзначали актуальність питань щодо можливості застосування аналогії в цивільному процесі та її значення для судової практики [8; 9], на відміну від матеріального права (ст. 8 Цивільного кодексу України), процесуальне право (зокрема ЦПК України) можливості застосування аналогії закону чи аналогії права не передбачає та в той же час чіткого алгоритму відповідних дій як для сторін у справі, так і для суду не містить.

У контексті положень п. 1 ч. 1 ст. 354 ЦПК можливість оскарження судових рішень у цивільних справах у зв'язку з винятковими обставинами презумує наявність у зацікавленої особи не менше двох рішень суду касаційної інстанції, у яких останнім неоднаково застосовано одне й те саме положення закону.

У юридичній літературі днем відкриття виняткових обставин пропонується вважати день прийняття судом касаційної інстанції судового рішення, у якому інакше, ніж у попередньому судовому рішенні (рішеннях) суду касаційної інстанції, застосовується одне й те саме положення закону [1, с. 679; 2, с. 830; 3, с. 813; 4, с. 530]. На думку інших науковців, у цьому випадку має застосовуватися звичне правило, за яким строк в один місяць розраховується з моменту, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про виникнення виняткових обставин [5, с. 892]. С. Я. Фурса та Є. І. Фурса також зазначають, що в ч. 1 ст. 355 ЦПК не говориться, що мається на увазі під відкриттям виняткової обставини. Як обґрунтування своєї позиції вони зазначають: «коли ухвалене касаційною інстанцією рішення суду буде оголошене, то особа, яка брала участь у справі, здатна знайти подібні справи і рішення касаційної інстанції. Але та особа, яка вже давно отримала рішення касаційної інстанції, не здатна кожен день слідкувати за рішеннями судів касаційної інстанції на предмет появи нового рішення, в якому буде ухвалене рішення, в якому застосовано закон іншим способом, ніж в її справі. Понад те, коли таке рішення навіть з'явиться, то, найімовірніше, одних осіб, які брали участь, наприклад, в першій чи другій справі, воно влаштовуватиме, а інших ні. Але чи здатні такі особи звертатися до Верховного Суду України у зв'язку з винятковими обставинами – важко однозначно сказати» [5, с. 892]. Цю ж думку обстоює і Ю. С. Червоний, зазначаючи, що скарга про перегляд судових рішень, які набрали законної сили, у зв'язку з винятковими обставинами може бути подана до Верховного Суду України протягом одного місяця з дня, коли особі стало відомо про наявність виняткових обставин, якщо судові рішення було переглянуто в касаційному порядку [6, с. 538].

Таким чином, такі суперечливі точки зору в теорії не можуть не позначатися на підходах до вирішення цього питання в судовій практиці взагалі і безпосередньо в діяльності Верховного Суду України. Будучи єдиною судовою інстанцією, до виняткових повноважень якої належить розгляд скарг про перегляд судових рішень у цивільних справах у зв'язку з винятковими обставинами, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України опинилася в ситуації, за якої існує правова прогалина в процесуальному законі, унаслідок чого правозастосовуючи поняття «настання події, з якою пов'язано початок процесуального строку» та «день відкриття виняткових обставин» є неузгодженими між собою; у безпосередньому правозастосуванні зазначена прогалина не може бути усунута судом шляхом застосування аналогії закону чи аналогії права, оскільки в силу

конституційного припису діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені законами України, суд не має права застосувати згадані види аналогії як такі, що не передбачені законом; попри наявність правової прогалини в процесуальному законі та неможливість її усунення шляхом застосування аналогії закону чи аналогії права щодо регулювання відповідних правовідносин, суд у силу ст. 124 Конституції України не може відмовити в правосудді.

З урахуванням викладеного Верховний Суд України запропонував науковцям висловити позицію стосовно таких питань:

- чи правильним буде вважати днем відкриття виняткових обставин день набрання законної сили рішенням суду касаційної інстанції, у якому інакше, ніж у попередньому судовому рішенні (рішеннях) суду касаційної інстанції, застосовано одне й те саме положення закону? Якщо ні, то що слід вважати днем відкриття виняткових обставин;

- чи обумовлює подання скарги у зв'язку з винятковими обставинами після закінчення місячного строку з дати ухвалення касаційною інстанцією судового рішення настання правових наслідків, передбачених ст. 72 ЦПК – право на вчинення процесуальної дії втрачається із закінченням строку, встановленого законом або судом; документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, якщо суд за клопотанням особи, що їх подала, не знайде підстав для поновлення або продовження строку?

Одночасно для Верховного Суду України були цікавими й думки та погляди науковців і дослідників на проблеми інституту «виняткових обставин» у цілому та зокрема:

- щодо елементів скарги: чи обов'язкова наявність посилення на конкретне рішення суду касаційної інстанції, у якому допущено інше (відмінне) застосування закону, чи взагалі на судову практику, яка склалась із застосуванням цього ж закону;

- долучення до скарги копій судових рішень – це обов'язок сторони щодо доведення обставин, які обґрунтовують неоднакове застосування закону, чи встановлений законодавством обов'язок суду розмістити судові рішення у Єдиному реєстрі судових рішень у контексті ч. 2 ст. 61 ЦПК, що може визнаватися судом загальновідомою обставиною;

- наскільки поважною причиною пропущення строку подання скарги можна вважати відсутність опублікування рішень суду касаційної інстанції.

З приводу зазначених питань вважаємо за необхідне висловити наступні міркування. Як зазначається в розділі 4 Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої

Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, судові рішення мають відповідати критеріям юридичної визначеності та однаковості практики. Цього необхідно досягати, незалежно від якості законодавства, яке, не виключено, може бути нечітким, суперечливим або таким, що містить прогалини. Суд, застосовуючи положення закону, повинен ураховувати цілі та намір законодавця, інтерпретувати його виходячи з принципу верховенства права. Відкритий доступ до судових рішень має стати однією з найефективніших форм контролю громадськості за діяльністю судової влади, що сприятиме однаковому застосуванню законів і передбачуваності результатів вирішення аналогічних справ. Повинні бути передбачуваними і юридичні наслідки ухваленого судового рішення для особи. Обмеження щодо відкритості судових рішень може встановлюватись лише законом.

Порядок доступу до судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства визначає Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV. Згідно із зазначеним законом кожен має право на доступ до судових рішень у порядку, визначеному цим Законом. Це право забезпечується офіційним оприлюдненням судових рішень на офіційному веб-порталі судової влади України в порядку, встановленому цим Законом (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про доступ до судових рішень»). Для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції Державна судова адміністрація України забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про доступ до судових рішень»). Судові рішення, внесені до реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України (ч. 1 ст. 4 Закону України «Про доступ до судових рішень»).

Згідно з п. 12–14 Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 р. № 740, суди надсилають адміністраторові реєстру копії всіх судових рішень виключно в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису, що передує видачі копії судового рішення. Електронні **копії судових рішень надсилаються відповідальною особою апарату суду не пізніше дня, що настає після ухвалення (постановлення) судового рішення**. Електронні копії судових рішень, що підлягають негайному виконанню, надсилаються адміністраторові реєстру відповідальною особою апарату суду відразу після їх ухвалення (постановлення). У передбачених процесуальним законодавством випадках електронні

копії судових рішень надсилаються адміністраторові реєстру в день складення повного судового рішення.

Отже, можна зробити висновок, що за умови належного виконання зазначених вище правових норм днем відкриття виняткових обставин слід уважати день набрання законної чинності рішенням суду касаційної інстанції, у якому інакше, ніж у попередньому судовому рішенні (рішеннях) суду касаційної інстанції, застосовано одне й те саме положення закону.

Виходячи зі змісту положень ст. 67 ЦПК строк подання скарги у зв'язку з винятковими обставинами є цивільним процесуальним строком, і відповідно до вимог ст. 72 ЦПК після закінчення місячного строку з дати ухвалення касаційною інстанцією судового рішення право на подання скарги у зв'язку з винятковими обставинами втрачається і документи, подані після закінчення цього строку, залишаються без розгляду, якщо суд за клопотанням особи, що їх подала, не знайде підстав для поновлення строку.

За формою і змістом скарга у зв'язку з винятковими обставинами повинна відповідати вимогам ст. 326 ЦПК. При цьому в ній має бути посилання на конкретне рішення суду касаційної інстанції, у якому допущене інше застосування закону.

Що ж стосується вимоги щодо долучення до скарги копій судових рішень, то, на нашу думку, її слід розглядати як обов'язок сторони щодо доведення обставин, які обґрунтовують неоднакове застосування закону, котрий, у свою чергу, може бути виконаний лише за умови належної реалізації положень Закону України «Про доступ до судових рішень» та виконання судом обов'язків розміщення судового рішення в Єдиному реєстрі.

Обсяг статті не дозволяє зупинитися на висвітленні всіх проблем, пов'язаних із оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами з мотивів застосування судом (судами) касаційної інстанції одного й того самого положення закону, але всі вони потребують подальшого глибокого теоретичного дослідження, належного законодавчого забезпечення та осмислення практики його застосування, щоб наступні зміни в законодавстві сприяли насамперед подальшому забезпеченню захисту прав і законних інтересів громадян та організацій, більшій доступності судового захисту вказаних осіб. Зокрема, на окреме дослідження чекають питання, які також порушені в згаданому вище листі заступника Голови Верховного Суду України А. Г. Яреми до наукової спільноти. Так, має бути з'ясовано в контексті п. 1 ч. 1 ст. 354 ЦПК зміст загального поняття «неоднакове застосування закону», а також зміст поняття «неоднаковість» (її процесуальна природа; випадки, коли в одному рішенні робиться лише посилання на конкретну норму, а в іншому надається її тлумачення; в одному з рішень надається

тлумачення однієї частини (пункту) норми, а в іншому – норми в цілому (або інших її частин); неоднаковість повинна виявлятися в різних справах чи може бути й в одній; вона повинна бути присутня в судових рішеннях, ухвалених лише в порядку цивільного судочинства, чи може бути й іншого – господарського, адміністративного, «застосування», «закон» (зокрема, останнє стоується лише матеріального чи також і процесуального права).

Список літератури: 1. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін. ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2008. – 840 с. 2. Кравчук В. М. Науково-практичний коментар Цивільно-процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – К. : Істина, 2006. – 944 с. 3. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. Є. О. Харитоновна, О. І. Харитоновна, В. В. Васильченка, Н. Ю. Голубевої. – Х. : Одісей, 2009. – 952 с. 4. Зейкан Я. П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України / Я. П. Зейкан. 2-ге вид., доп. – К. : Юридична практика, 2007. – 592 с. 5. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практич. комент. У 2 т. Т. 1 / С. Я. Фурса, С. І. Фурса, С. В. Щербак ; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2007. – 912 с. 6. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України : пер. з рос. / С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін. ; за ред. Ю. С. Червоного. – К. ; О. : Юрінком Інтер, 2008. – 656 с. 7. Кройтор В. А. Початок перебігу та початок відліку процесуального строку виникнення правових підстав для оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами / В. А. Кройтор // Государство и право в условиях глобализации: реалии перспективы : сб. науч. трудов по материалам II междунар. науч.-практ. конф. (16–17 апр. 2010 г.) / отв. за вып. Поляков И. И. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2010. – С. 215–216. 8. Луспенник Д. Д. Процесуальна аналогія в цивільному судочинстві: де-юре і де-факто (постановка проблеми) / Д. Д. Луспенник // Адвокат. – 2006. – № 2. – С. 12–17. 9. Шаркова І. *Indicia bonae fidei*: історичні витоки застосування аналогії права та звичаєвих норм у цивільному процесі / І. Шаркова // Юридична Україна. – 2007. – № 3. – С. 58–64.

Надійшла до редколегії 19.05.2010

УДК 347.661

О. Є. Кухарєв

СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА ВКЛАД У БАНКУ

Розглянуто питання спадкування права на вклад у банку. Визначено особливості спадкування права на банківський вклад. Проаналізовано способи спадкування права на вклад у банку. Розкрито юридичну природу розпорядження права на вклад, зробленого у банківській установі.

Рассмотрены вопросы наследования права на вклад в банке. Определены особенности наследования права на банковский вклад. Проанализированы способы наследования права на вклад в банке. Раскрыта юридическая природа распоряжения правом на вклад, сделанного в банковском учреждении.
